

Slovenská medzivojnová próza

- r. 1918 – 1945, r. 1918 vznik ČSR
- nové možnosti, kultúrno-spoločenský rozmach, nové vydavateľstvá, inštitúcie, rozmach kritiky, školstvo, časopisy
- väčší priestor pre prezentáciu diel, možnosť autora slobodnejšie sa vyjadriť
- v tvorbe prevažuje realistická metóda
- pluralizmus v literatúre – súčasne funguje viacero smerov, viac pohľadov na tú istú tému
- rozličnosť tém: *spomienky na obdobie vojny, adaptácia v mierovom prostredí, retrospekt. témy - domov a roky mladosti, historická téma (snaha nazrieť na minulosť realistickejším, pravdivejším spôsobom, experiment – konfrontácia vl. pohľadu na dejiny so všeob. uznávaným), témy zo súčasného života, spolužitie Čechov a Slovákov*
- rozdelenie:

3. vlna slovenského realizmu (Nádaši-Jégé, Jesenský, Gregorová, Rázus)

sociálno-psychologický realizmus (Jozef Čiger-Hronský, Milo Urban)

socialistický realizmus (DAV-isti, Jilemnický)

3 fázy lyrizovanej prózy:

ornamentálna (Gašpar, Hrušovský, Vámoš)

lyricky tvarovaná (Bodenek, Horák)

próza naturizmu (Ondrejov, Figuli, Chrobák, Švantner)

3. vlna slovenského realizmu

- autori písali predvojnovými realistickými postupmi
- snaha realisticky zobrazíť súdobé skutočnosti
- mnohí autori tvoria už pred vojnou, väčšina diel však po vojne

Ladislav Nádaši Jégé

- pochádzal z rodiny advokáta
- vyštudoval lekársku fakultu v Prahe, zaujímal sa aj o históriu
- pôsobil ako lekár v Dolnom Kubíne
- písať začal už na lekárskej fakulte, kde pôsobil v spolku Detvan
- v próze humor, satira, irónia – typické pre lekárov
- spočiatku poviedky z malomestského prostredia
- do určitej miery ovplyvnený naturizmom (E. Zola) – v každom niečo dobré i zlé, človek ako súčasť prírody, kontrast dobra a zla
- historické témy
- román *Adam Šangala* – historický obraz 17. stor – reformácia a protireformácia, nájazdy Turkov; dobrodružný charakter, otázka sociálnej spravodlivosti, snaha o realistické stvárnenie obdobia

Dej: hlavná postava – Adam Šangala, pochádza z Oravy, z chudobnej rodiny. Jeho otca obesili. Adam sa zastal sedliaka, ktorý udrel šľachtického psa, lebo mu pohrýzol dcéru. Adam šľachtica zbil, začali ho prenasledovať a musel odísť do Žiliny. Jégé zobrazil stredovekú Žilinu s jarmokom. V Žiline verbovali vojakov, preto sa dal naverbovať a dostal sa na panstvo grófa Praskovského, ktorý presedlal z katolíckej viery na evanjelickú. Praskovský mal syna aj nevestu, ktorá však nemôže počať. Keď sa jej to podarí, Adam ju nechtiac vystraší a ona potratí, preto musel ujsť aj s kňazom Konôpkom. Na úteku sa stretnú s Turkmi a zachránia mladému Praskovskému život. Adama sa neskôr zoznámi s Betkou, garbiarovou dcérou, vezme si ju, no jej otec im nepraje. Betka čaká dieťa a jej otec Adama udá z pomoci protestantom a preto ho spolu s Konôpkom obesia.

- román *Svätopluk* – konfrontácia svojho pohľadu a túto postavu so všeobecne známym pohľadom, idealizácia
- román *Cesta životom* – autobiografické dielo, kritika malomeštiactva, nižšej šľachty, zemanstva – mládež zbohatlíkov – mravný úpadok, odnárodňovanie; pri vykreslení charakteru postáv si všima detaily

Janko Jesenský

- básnik i prozaik
- obraz malomestského prostredia v ČSR
- zbierka noviel *Malomestské rozprávky*, románové pásmo *Demokrati*

Hana Gregorová

Martin Rázus

- ev. farár, politik za SNS, básnik a prozaik
- historická téma – román *Júlia*, román *Krčmársky kráľ*
- autobiografické diela – *Maroško*, *Maroško študuje* – retrosp. pohľad na detstvo

sociálno-psychologický realizmus

- vychádza z realizmu, ale uplatňuje aj nové moderné postupy ako expresionizmu
- uplatňuje sa pohľad do psychiky postáv; prelínanie vysloveného a myšlienok, autor postavu často komentuje, dovysvetľuje konanie
- dej sa odohráva na dedine, hlavný hrdina je prostý nevzdelaný človek

Milo Urban

- narodený v rodine hájnika
- po otcovej smrti bol nútený odísť z Gymnázia a stal sa pomocným redaktorom denníka Slováč. Neskôr študoval na Vysokej lesníckej škole v Banskej Štiavnici, no pre nedostatok peňazí ju nedokončil
- novela *Za vyšším mlynom* – lit. predloha pre libreto opery Krútnava (E. Suchoň)
- román *Živý Bič* – 2 časti: 1.) *Stratené ruky*
2.) *Adam Hlavaj*

- dej sa odohráva počas 1. svetovej vojny, Rakúsko-Uhorsko sa rozpadá; vojnu zobrazuje nepriamo - zobrazuje vybičovanú atmosféru v hornooravskej dedine Ráztoky; protivojnové dielo – cez postavy v dedine kritika vojny (aktéri a posluhovači); osudovosť – fatalizmus; autor využíva častokrát opisný slohový postup, lyricky opisuje prírodu, komentuje dej – čo sa ešte len stane; o prvých udalostiach sa dozvedáme retrospektívne; autor využíva expresionizmus, psychika postáv cez ich monológ / komentár autora; všima si obyčajného dedinského človeka, sociálne pomery, dej – dedina;

Dej: I. Stratené ruky: Názov symbolizuje dedinu bez mužov, bez pracovných rúk; dedina si začala uvedomovať hrôzy vojny, keď prichádzali prvé oznámenia o smrti synov, mužov, /nedostatok potravín.../. Na dedinu doľahol strach. Z frontu sa vrátil Ondrej Koreň ako mrzák, bez pravej ruky, nemý, so znetvorenou tvárou. Narukoval aj Ilčíčkin syn Štefan, ktorého odsúdili na smrť, lebo zavraždil krutého čatára Rónu, ktorý ich ponižoval, bil a urážal. Keď sa to Ilčíčka dozvedela, začala ešte viac poburovať ľud proti vrchnosti a vojne. Keď narukoval Adam Hlavaj, jeho žena Eva ťažko znášala jeho odchod. Požiadala notára Okolického, aby jej muža „vyreklamoval“. Notár, bezcharakterný človek, prisľúbil pomoc.- prinútil Evu, aby sa mu oddala, ale sľub nedodržel. Eva s notárom otehotnie, porodí syna. Dedina ňou pohŕda /okrem Ilčíčky a Koreňa/. Zúfalá Eva skončila svoj život v rieke.

II. Adam Hlavaj – Adam zbehol z frontu, ale po návrate bol jeho dom prázdny. Keď vyšla pravda s notárom najavo, dedinčania sa vzbúрили proti notárovi. Strach a alkohol urobili s notára Okolického ľudskú ruinu. V dedine vypukla epidémia, ktorá zahubila hlavne deti, medzi nimi bol aj Evin nepokrstený a nechcený syn. Zúfalé ženy začali v krčme piť s mužmi, aby zabudli.

Vojna sa skončila. Do dediny sa vracajú vojaci s puškami. Vystrašený notár dá zo strachu odzbrojiť vracajúcich sa chlapov. Vypukla živelná vzbura. Ľud na čele s Ilčíčkou napadol strážnicu, pričom jeden zo žandárov Ilčíčku zabil. Notára odniesli tam, kde Eva skočila do rieky. Posadili ho do rieky, aby rozmýšľal o sebe. Podopreli ho doskami /vtedy už bol ochrnutý po porážke/. Dosky sa uvoľnili a notár sa utopil.

Zúrivý ľud prepadol krčmu a posmelený alkoholom, obchod a notárov dom. Všetko ničili, rozbíjali a odnášali.

Adam nakoniec podpálil krčmu – príčinu mnohého zla. Zdalo sa mu, že po dlhom utrpení dosiahol konečne slobodu. Na záver Ilčíčka sa stretá s Koreňom, zisťuje, že Koreň je jej krstňa.

Jozef Cíger Hronský

- jeden z najplodnejších autorov slovenskej medzivojnovnej literatúry, o.i. aj maliar
- začínal písať ako učiteľ, neskôr tajomník a správca Matice slovenskej, viedol časopis Slniečko, r. 1945 emigroval do Rakúska, od r. 1948 žil v Argentíne.

- staral sa o kultúrny rozvoj zahraničných Slovákov – založil spolok Zahraničná Matica slovenská

- prvé poviedky – dedinské prostredie, vplyv Kukučína – *Medové srdce, Domov*

- postupne – vnútro človeka, postavenie, tí najbiednejší – novela *Tomčíkovci* – prijali biedu ako šťastie

- 30. roky – začína písať romány

- román *Jozef Mak* – symbol obyčajného činorodého človeka žijúceho na Horehronskej dedine, Jozef Mak je nemanželským dieťaťom, Boh mu nadelil len nemé ústa a ukrižované ruky – symbol pasívnosti – nereptal, vzdoruje iba mlčky, príležitostne sa proti osudu bráni výbuchmi, vzplanutiami, celý život musí znášať mnohé prekážky a problémy, on sa však vždy pozviecha, problém alkoholizmu, manželstiev bez lásky, myšlienky Jozefa Maka nám podáva autor – rozprávač diela, autor si ho váži – napr. vždy ho oslovuje celým menom Jozef Mak

Dej: Jozef Mak sa narodil ako nemanželské dieťa vdove po Jánovi Makovi. Ľudia Makovku vysmievali, že sa prespala. Malého Jožka nemal kto pokrstiť. Až potroch dňoch sa ľahkomyselná suseda Hana Melušová Rozhodla ísť Jožovi za krstnú mater. Jožo mal i nevlastného brata Jana, ktorého mal veľmi rád i napriek tomu, že ho mlátil. Mal ho rád preto, lebo mu rozprával o strigách, o mátohách, o žene čo mala dve srdcia, i za to, že bol obor a že ho nosieval na chrbte. Raz pri hre na Jánošíka ho však znenávidel, lebo tu zbadal, že Jano je zlý a ubližuje mládeži. Keď Jano vyrástol, chodil do vrchov stínať horu. Keď sa v nedeľu vracal z hory do dediny, opil sa a doma Jožovi taktó vyčítal: "Žerieš Jožko, žerieš! Jožko, veď sa dlho už z môjho nenažerieš!..." Preto Jožo odišiel k bačovi Kubandovi pomáhať okolo oviec.

Počas služby sa v dedine chytil požiar a medzi mnohými zhorenými chalupami bola i tá Maková. Hana Melušová, Jožova krstná mater, si po požiarí postavila novú chalupu a Jožovu mat' pojala do nej. Jožo zanechal službu u Kubandu, lebo mu platil veľmi málo a vybral sa do hory stínať lesy. Zaľúbil sa do Maruše a chcel sa s ňou oženiť, a tak, i keď s ťažkosťami, postavil si dom na Janovom pozemku. Ešte ani nebol hotový, prišla vojna a Jožo musel ísť na front. Dlhú chvíľu bol i zatvorený pre svoje názory a keď už sa konečne vracal domov, dozvedel sa, že matka mu zomrela a Maruša si vzala jeho brata Jana a bývajú v Jožovej chalupe. Jožo sa vrátil domov a s Janom sa dohodol, že pol chalupy bude jeho a pol Janova. Ťažko sa žilo Jožovi

vedľa Maruše, no on všetko potichu pretrpel vo svojom vnútri a navonok sa nebúril.

Dozvedel sa, že Maruša si Jana vzala z donútenia, no ľúbila Joža. Vo svete mu bolo dobre, no zľakol sa, že na starosť nebude nikam patriť, že zostane sám a tak zabudol na lásku k Maruši a vzal si za Ženu Julu Petriskovú, hoci bola malá a ľavú ruku mala suchú až po lakeť. Raz Joža postavili pred súd za politizovanie počas služby u práporu a na 5 mesiacov ho dali do väzenia. Keď sa vracal, čakala ho Julia s dieťaťom zabalným v plachtičke. Julia Joža veľmi milovala, no bola zmierená s tým, že on ju návidieť nikdy nebude. Postupne Julia strácala u Joža istotu, lebo sa dozvedela od Hiriačka, že Jožo chodí za Marušou. Maruša bola sklamaná zo života, z beznádeje svojej skutočnej lásky a tak sa utopila.

Neskôr sa vzťah medzi Julou a Jožom zmenil, Jožo začal Julu milovať, narodilo sa im i druhé dieťa, no Julia po pôrode zomrela. "vstal raz, druhý raz, zastavil sa pri truhle, díval sa na inovať, ktorá sa neroztápa, a na inovati videl takúto reč: "Nehnevaj sa na mňa Jožko, veď ja za nič nemôžem. Keby som len trochu bola tušila, keby som skôr bola tušila, že ma budeš raz i návidieť, veď by som ja nebola oslabla do truhly. Bola by som sa držala života tak húževnate, tak tvrdo ako pleseň na kameni. Nič by ma nebolo zožralo... Keby som trochu skôr... Veď mi už aj srdce začalo byť a ja ani sama neviem, prečo prestalo. Veď by som ja i plakala, keby som mohla, nuž odpusť mi, Jožko, a staraj sa o deti. Ver mi, hockedy by som sa rozbehla z neba za vami, mne by nebolo ťažko za vás hocičo opúšťať, ale..."

Román končí slovami: „Trp Jozef mak. Človek-milión si, nuž vydržíš všetko, keďže nie je pravda, že najtvrdší je kameň, najmocnejšia je oceľ, ale pravda je, že najviac vydrží na svete len obyčajný Jozef Mak.“

- román **Pisár Gráč** – predvídanie 1. svetovej vojny – vojna ako cirkus, nezmysel falošného hrdinstva vojny, experimentálne dielo, vplyv existencializmu, expresionizmu a ďalších smerov, pretváarka – mnohí nie sú tými, na ktorých sa hrajú

v emigrácii – román **Andreas Búr Majster** – romantická povesť, prvky prózy naturizmu (postava opradená tajomstvom, lyrizácia, stieranie hraníc medzi predstavou a skutočným, akoby sen...), hl. postava – nedôvera zo strany dediny, naňho zvrhuje všetko zlé, čo sa v dedine stane, on si stojí za svojim, dedina sa proti nemu vzoprie a snaží sa ho vyštváť, nakoniec sa ho zbavila zhodením zo skaly

- literatúra pre deti a mládež: **Sokoliar Tomáš, Smelý Zajko, Budkáčik a Dubkáčik...**

Socialistický realizmus

- schematická literatúra, poznačená dobou a ideológiou

Fraňo Kráľ

- diela **Jano, Čenkovej deti, Cesta zarúbaná**

DAV-isti

- prevažne poézia

Peter Jilemnický

- vstupuje do literatúry ako talentovaný autor, jeho prvé diela ešte nemajú charakter socialistického realizmu

- inšpiruje sa avantgardnými medzivojnovými smermi

- témy: existenčné (postavy s nevyliciteľnou chorobou, kríza pri nenaplnenej láske, protivojnové)

- dielo o kysuckej prírode – román **Vít'azný pád** – ešte nie socialistický realizmus, poetický obraz prírody, dielo o 3 pádoch, hl. p. Maťo Horoň sa vracia po vojne domov, chce si vziať chudobné dievča za ženu, tá ho však zradza, zo žiarlivosti ju zabije (1. pád), väznenie, po návrate z väznenia chce začať hospodáriť, no voda mu pri povodni zničí hospodárstvo i dom (2. pád), no Maťo sa nevzdáva, chce zúrodniť kysuckú kamenistú pôdu (3. pád), podobne ako Jozef Mak (Hronský) sa nevzdáva napriek pádom, prekážkam

- socialistický realizmus – schematické diela, glorifikácia slovenského proletariátu, idealizácia kolektivizácie a industrializácie, diela plné fráz, nepodávajú pravý obraz doby – **Pole neorané, Kus cukru**

- experiment – zbierka 6 noviel **Kompas v nás** – o ľudskom šťastí, keď sa vzdá nároku na majetok, šťastie vypl. zo slobody

- dielo **Kronika** – obdobie SNP, ideálne a zjednodušene vykreslené udalosti SNP, zdôrazňuje vedúcu úlohu strany, vzorové dielo – podobne mali byť písané aj ďalšie diela socialistického realizmu

Lyrizovaná próza

- po r. 1918 v próze veľa smerov, mladá generácia sa inšpiruje európskymi trendmi, novými postupmi, nerovnosť Slovákov a Čechov v spoločnom štáte a hroziaca 2. svetová vojna – tendencia literatúru zjemniť, využívať lyrické postupy

- 3 fázy: 1.) **ornamentálna próza** – vychádza z expresionizmu, v niektorých dielach sa autori búria proti tradičnému opisnému realizmu, vypl. z citov a pocitov mladej povojnovej generácie, pesimistické, tragické nálady, nešťastné postavy, ostrý rozpor vnútorného a vonkajšieho sveta postáv, snové postupy, asociácie, predstavy, často bez časovej a logickej následnosti, vnútorný svet je prednejší ako vonkajší

Tido Jozef Gašpar

- prózy plné zmyslovosti a exotiky, zb. noviel *Červený koráb*

Ján Hrušovský

- zb. noviel *Pompiliova Madona* – z tal. Prostredia, kde bol autor na študijnom pobyte, hl. hrdina – beznohý žobrák Pompilio, ktorý žobre pri chráme Santa Maria Maggiore opierajúc sa o stĺp, nevšíma si krásu chrámu, ale jednoduché veci, prírodu, je vďačný Márii za to, čo vyžobre pre celú rodinu, chce sa jej ísť aj on pokloniť, keď sa mu to podarí, je ňou zázračne uzdravený, vtedy zomiera od toľkého šťastia; ornamentálnosť v spôsobe jeho odchodu zo sveta, ako si ho Mária berie, autor súcitiť s postavou

- zb. noviel *Zmok, Dolorosa*

- román *Muž s protézou* – o mužovi, ktorý si dal miesto srdca protézu, aby nemusel prežívať city

Gejza Vámoš

- pochádzal zo židovskej rodiny, židovská tematika

- román *Odlomená haluz* – satirický román, využíva expresívny slovník až barbarizmy, naschvál zveličené niektoré javy v spoločnosti, zámerne napísané pri nástupe fašizmu – otázka rovnoprávneho postavenia ľudí na svete – reakcia na rasistické narážky a náboženské predsudky, horlí za jednotu lásky a bratstva

- zb. noviel *Editino očko* – pesimistické vyjadrenie názorov na spoločnosť a život, črty a poviedky s autobiografickým základom; príbeh lekára, ktorý má mladšiu sestru, vyká jej, váži si ju a je preňho osobnosťou, má s ňou veľké plány, avšak ona si pri hre s kamarátkou vypichne oko – zrazu je akoby nekompletná, mrzáčka, rúcajú sa mu plány, nevníma ju už tak, akoby nová, úplne iná sestra, lekár sa s tým musí vysporiadať

2.) *lyricky tvarovaná próza* – expresionisticko–senzualistická epika, v popredí sociálne témy, dedinské prostredie, rozpor medzi snom a skutočnosťou, autori sa snažia načrieť do psychiky postáv, snaha nájsť harmonické riešenie, autori spracúvajú tému z pohľadu detí alebo ženy, dieťa ako ústredný motív/konflikt

Ján Bodenek

- román *Ivkova biela mat'* – príbeh siroty žijúcej v biednych sociálnych podmienkach, po smrti otca chce ujsť, lebo nepociťuje dotatok lásky zo strany matky, zblíži sa s učiteľkou – druhá mama, spoznáva život v jej rodine, nakoniec neujde – uvedomuje si lásku matky – v práci

Jozef Horák

- historická tematika – povesti, napr. *Sitnianska biela skala*

- zb. noviel *Biele ruky* – motív zbojníctva a vojny, z dedinského prostredia, rozporuplné situácie, potreba postáv vyrovnáť sa so sebou

3.) *próza naturizmu* (samostatná téma)

Ludo Ondrejov

Margita Figuli

Dobroslav Chrobák

František Švantner